

TA'LIM VA TARBIYA JARAYONIDA GENDER TENGLIKNING DOLZARBLIGI

Xaydarov Sherzodbek Xomidovich

*Jizzax viloyati Pedagoglarni yangi metodikalarga
o'rgatish milliy markazi o'qituvchisi, O'zbekiston*

Telefon: +998(99)-048-81-12, elektron pochta:

haydarovsherzodbek672@gmail.com

Annotatsiya: Bugungi kunda, zamonaviy jamiyatda globallashuv va integratsion jarayonlarning keng ko'lamda quloch otishi, yangi muammolarni keltirib chiqara boshladi. Jamiyatshunos tadqiqotchilar tomonidan izchil va chuqur o'rganilishi lozim bo'lgan muammolar qatoriga bugun hech ikkilanmasdan “gender” jarayonlarni ham kiritish mumkin.

Kalit so'zlar: Gender tengligi, o'zbek mentaliteti, ijtimoiy munosabatlar, maktablardagi gender tengligi.

Аннотация: Сегодня в современном обществе глобализационные и интеграционные процессы в больших масштабах стали вызывать новые проблемы. «Гендерные» процессы могут быть включены в число проблем, которые сегодня должны быть последовательно и глубоко изучены исследователями-социологами.

Ключевые слова: гендерное равенство, узбекский менталитет, социальные отношения, гендерное равенство в школе.

Abstract: Today, in modern society, globalization and integration processes on a large scale have started to cause new problems. "Gender" processes can be included among the problems that should be consistently and deeply studied by sociological researchers today.

Key words: Gender equality, Uzbek mentality, social relations, gender equality in schools.

Gender - bu jamiyatning odamlarga biologik jinsiga qarab belgilaydigan ijtimoiy va madaniy me'yorlar mujassamligi. Gender jamiyat tomonidan ayollik va erkaklikning ijtimoiy modellari sifatida yaratiladi (quriladi), ular ayollar va erkaklarning jamiyatdagi mavqei, o'rni va uning institutlarini (oilalar, siyosiy tuzilma, iqtisodiyot, madaniyat, fan, ta'lim va hk) aniqlaydi.

Jinsiy rollar yagona va ko'pgina milliy madaniyatlarda katta farqlarga ega va ular ma'lum bir sinfga, etnik guruhga, dinga, shuningdek geografik va siyosiy omillarga mansub bo'lgan yoshga qarab belgilanadi.

O‘zbeklar turmush tarzida oila-nikoh munosabatlari musulmon Sharqi qoidalari asosida belgilab berilgan qoidalar mukammal holatda uzoq davrlardan beri ishlab kelayotganligi bilan ma’lumdir. Shunday ekan, xozir biz yashayotgan davr yangilanayotgan O‘zbekistonning isloxatlarida inson manfaatlarining ustunligiga qaratilgan bir paytda, xali xam oilaviy nizolarning juda katta qismi erkaklar tomonidan ayol xuquqlarining tan olinmaslik xolatlarini shuningdek, ayrim xolatlarda jamiyatda xam xotin-qizlarning xuquq xamda imkoniyatlariga etarlicha axamiyat berilmayotgani xaqiqatdir.

Ta’kidlanganidek, erkaklar va ayollar o‘rtasidagi biologik, tabiiy farqlar bilan erkaklar va ayollarning xatti - harakatini, ijtimoiy va madaniy xarakteristikalarini aniqroq farqlash uchun gender atamasi qabul qilingan.

Gender tushunchasining kiritilishi eng umumiy ma’noda ikki tushuncha - biologik va ijtimoiy jins tushunchalarini farqlashga yordam beradi. Gender (inglizcha gender - jins) jins tushunchasini fiziologik voqelik ijtimoiy konstruksiya sifatida belgilaydi.

Demak, gender tushunchasi faqat ayollar manfaatlarini ifodalamaydi. Balki xar ikki jins vakillarining o‘z orzu va maqsadlari sari harakat qilishi, hayot sifatini oshirish uchun bir xil imkon berish kerakligini ilgari suradi, xolos. Aynan rivojlangan jamiyatning talablaridan biri erkak va ayol huquqlari tengligini ta’minlashdir.

Genderning ijtimoiy tashkil topganligini antropologlar tadqiqotlari ham isbotlaydi. Ular o‘zlari o‘rgangan jamiyatlarda ota va ona rollari, ijtimoiy ierarxiyada erkaklar va ayollar mavqei qay tarzda belgilanganligini ko‘zatgan. An’anaviy ravishda ayollarga xos deb hisoblangan passivlik, mehribonlik, bolalarga muhabbat va nazokat bir urug‘da erkak mijoziga xos xususiyatlar deb belgilansa, ayni paytda boshqa urug‘da ular aksariyat ayollar va erkaklar tomonidai qabul qilinmas edi.

Xotin - qizlar harakati dastavval Shimoliy Amerikada, 1775-1783 yillar davomida mustakillik uchun kurash sharoitida va Fransiyada 1789- 1794 -yillardagi inqilob davrida vujudga keldi. Dastlabki gender tengligi tarafdorlari xotin - qizlarning ezilishi xamda ularning erkaklarga qaramligi sabablarini izlar ekan, ularni ham huquqiy va ijtimoiy jabhalarda ko‘radi. Shunday ekan xar bir inson uning jinsiga qaramay tengdir va imkoniyatlardan foydalanishga xakli na jamiyatda va albatta oilada xam.

Davrlashimimizning rivojlanishidagi ustuvor yo‘nalishlardan biri shaxsning ijtimoiy va siyosiy, binobarin, huquqiy faolligini ta’minlashdir. Jamiyatning ma’naviy va ahloqiy etukligi darajasi hamisha xotin-qizlarga bo‘lgan munosabat bilan belgilanib keldi. Xotin-qizlarning jamiyatdagi mavqeyi, ularning davlat va jamiyat ishlarida faol ishtirok etishi bilan islohotlarning muvaffaqiyatli kechishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi. Biroq «xotin-qizlar masalasi» deb atalgan muammo so‘nggi yillarda kun tartibidan ketgani yo‘q.

O‘qituvchilarni tayyorlash deyarli ularning kasbiy faoliyati tugaguniga qadar davom etadi. Gender zo‘ravonligi va nizolarni hal qilishning oldini olish bo‘yicha

ko'rsatmalar va vositalarni qanday qo'llashni bilish va bilish o'quvchilarning o'zi orasida bu sinfda asosiy hisoblanadi. Shu tarzda, maktablarda o'qituvchilarga mashg'ulotlar, zo'ravonlik yoki ta'qib qilish sahnalari mavjud bo'lsa nima qilish kerakligini bilish uchun seminarlar, konferentsiyalar va kurslarni taklif qilishlari kerak.

Agar maktablar ushbu treningni o'z zimmalariga olmasa (ko'p hollarda bo'lgani kabi), Internet faol, avtonom va mustaqil ta'limni boshlash uchun ko'plab bepul ta'lim manbalarini (hujjatlar, kurslar, kitoblar, qo'llanmalar) taklif etadi. Unutmangki, bu vositalarni va dinamikani bilish haqida o'quvchilar o'rtasida rad etish, kamsitish va zo'ravonlikning oldini olish shakllanishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu sababli, ta'lim tengligini qo'llaydigan akademik tizim adolatli jamiyatning mustaxkam poydevori hisoblanadi. Biroq, ta'limdagi tengsizlik oldini olish qiyin va ijtimoiy-iqtisodiy mavqei, irqi, jinsi yoki nogironligi sababli tengsizlikka bo'linishi mumkin. Jinsiy identifikatsiyani shakllantirish erta yoshdan boshlanadi va o'g'il yoki qiz bolalarga tegishli bo'lish hissi bilan namoyon bo'ladi. Uch yoshdanoq o'g'il bolalar o'g'il bolalar bilan, qizlar esa qizlar bilan o'ynashni afzal ko'rishadi. Erta o'spirinlik davrida o'g'il bolalar o'zlarining shaxsiy qarashlarini qizlarga tegishli har qanday ayollik xulqatvoriga, ularning muomala uslubiga, qiziqishlariga nisbatan beparvo munosabatni rivojlantiradilar.

O'qituvchining sinfdagi o'quvchilarga munosabati

Ehtimol, bu bemani yoki juda aniq narsa kabi ko'rinadi. Ammo o'qituvchilarning o'quvchilarga bo'lgan munosabati, sinflarda jinsiy zo'ravonlik holatlarini oldini olishning kalitidir. Agar o'qituvchi barcha o'quvchilarga bir xil munosabatda bo'lsa, barchani bir xil tushunadi va ularni hech qanday farq qilmasdan qadrlaydi, o'quvchilar jinsni rad etish, kamsitish va murosasizlik hech qayerda bo'lmasligini o'zlari bilib olishadi.

O'qituvchilar foydalanadigan til: o'z sinflarida ular ayollardan ko'proq foydalanishlari va bolalar o'rniga bolalik, ota-onalarning o'rniga oila kabi umumiy so'zlar bilan tushunchalarga murojaat qilishlari mumkin edi.

O'qituvchilar qila oladigan yana bir narsa - bu darslarda o'n daqiqa vaqtni tarixda va jamiyat uchun muhim bo'lgan ayol xarakteri haqida suhbatlashish. Bu ayollarda bo'lishi mumkinligini anglatadi erkaklarning bir xil iste'dodi va o'zlarini ular bilan bir xil ekanligi tasavvur shakllanishiga xizmat qiladi. Biz doimo o'qituvchilardan boshlanadigan ijobiy va teng munosabatni tarbiyalash haqida gapiramiz.

Hamkorlikda o'rganish - bu o'quvchilar o'rtasida jamoaviy ishlashni rag'batlantiradigan faol metodologiya. Teng qismlarda o'g'il va qizlardan iborat bo'lishi kerak bo'lgan jamoa. Shu tarzda, o'quvchilar guruhi bir-birlariga yordam berishadi va o'qituvchi vazifada taklif qilgan maqsadlarga erishish uchun birgalikda harakat qilishadi. Bundan tashqari, kooperativ o'rganish o'quvchilar orasida hamdardlik va birdamlikni targ'ib qilish tavsiya etiladi.

Sinfdagi hissiy tarbiyani hisobga oling: Hissiy tarbiya sinflarda zo‘ravonlik holatlaridan saqlanishning kalitidir. Agar o‘quvchilar mumkin bo‘lsa o‘zlarining his-tuyg‘ularini erkin va hukm qilinmasdan ifoda eting, bu esa munosabatlarni yaxshilanishiga, ba’zi to‘qnashuvlar natijasida yuzaga keladigan taranglik pasayadi va eng avvalo, ular boshqalarning his-tuyg‘ularidan xabardor bo‘lishadi va o‘zlarining his-tuyg‘ularini bilib olishadi.

O‘quvchilarning ota-onalari bilan uchrashuvlar! Shubhasiz, hamma narsa ham maktablar va o‘qituvchilarning vazifasi emas. Hamma ishni ular bajarishi shart emas. Dastlab aytganimdek, o‘qituvchilar va ota-onalar sinfda va uyda gender zo‘ravonlik holatlari paydo bo‘lishini ta’minlash uchun birgalikda va hamkorlik qilishlari kerak. Ota – onalarga gender tengligi haqida tushunchani birgalikda amalga oshirishda hamkorlik qilish ham yaxshi samara beradi Natijada sadoqatli, sezgir, g‘amxo‘r, bag‘rikeng va hamdard bolalar yoshlar shakllanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, gender tarbiyada jinlarda mutlaq ayollik yoki mutlaq erkaklik belgilarini shakllantirishga intilmaslik lozim. Mutlaqlik jinsiy belgilarni bir-biriga qarshi qo‘yishga yoki bir-birini rad etishga olib keladi, bu insoniyatning taraqqiyotiga xizmat qilmaydi. Gender munosabatlarni bir qolipga, andozaga solib bo‘lmaydi, ular mudom o‘rganiladigan, ratsionallashtiriladigan va insoniylashtiriladigan muammolar bo‘lib qolaveradi. Ularda bir jihat mudom ustun turishi kerak: ayol ham, erkak ham o‘zidagi tabiiy belgilarni zo‘rlab, o‘z jinsiga qarshi chiqmasligi shart. Ushbu belgilarning buzilishi yoki suiste‘mol qilinishi mudom gender notenglikni, diskriminatsiyani, oxir natijada esa ma’naviy va jismoniy tanazzulni keltirib chiqaradi. Ammo tabiiy belgilar inson yaratgan artefakt-axloq, qonun, boshqarish kabi sun’iy talablardan ham ustun turolmaydi; insondagi aqlu idrok, hayot va taraqqiyot ehtiyoji ularni uyg‘unlashtirib yashashni taqozo qiladi. Hayotni asrash, taraqqiyotni ta’minlash hikmati shundadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekistonda xotin-qizlar, qonun va jamiyat muammolari. Toshkent, 1999. – 63 bet.
2. Ubaydullayeva R.A. Mustaqil O‘zbekiston: ayol, oila va jamiyat. T.: Fan, 2006.
3. Xotin-qizlarga nisbatan zo‘ravonlikka barham berish to‘g‘risida Deklarasiya, BMT Bosh Assambleyasining Rezolyusiyasi bilan 1994 yil 23 fevralda kabul kilingan.
4. O‘zbekistonda Xotin-qizlar huquqlarini ta’minlashning tashkiliy- huquqiy asoslarini takomillashtirish. Toshkent 2008 y.